

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАЙНОВУ ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ НЕВИКОНАННЯМ УМОВ ЛІЦЕНЗІЙНОГО ДОГОВОРУ

Одним з напрямів посилення позицій авторів, який обрано в більшості країн, стало посилення відповідальності за порушення авторських прав. Тому законодавці, приймаючи нові закони про авторське право, передбачали нові, більш суворі покарання за порушення авторських прав або вносили зміни до чинних законів з метою встановлення більш жорстких санкцій.

В міжнародній практиці посилення цивільної відповідальності за порушення авторських прав здійснювалося шляхом збільшення суми компенсацій, що їх могли вимагати особи, яким належать авторські права, за порушення своїх прав. Подібна норма з'явилася і в українському законодавстві з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» та є чинною сьогодні в дещо зміненому вигляді: суб'єкт авторського права у разі порушення його прав має право вимагати виплати компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу (п. «г» ч. 2 ст. 52 Закону) [1, 172].

У разі невиконання або неналежного виконання своїх зобов'язань за авторським договором сторони несуть відповідальність за порушення авторського права.

Враховуючи цивільно-правову природу авторських договорів, за їх порушення переважно настає цивільно-правова відповідальність, яка передбачена чинним законодавством і встановлена сторонами договору безпосередньо в договорі. Її можна визначити як міру державного примусу майнового характеру, застосовну з метою відновити поушений стан і задовольнити потерпілу сторону за рахунок сторони, яка порушила договірне зобов'язання.

В юридичній літературі підставою цивільно-правової відповідальності традиційно визнається правопорушення, під яким прийнято розуміти таку дію або бездіяльність, яка суперечить закону, що іноді об'єднується одним терміном «протиправна поведінка». Елементами правопорушення є: об'єкт — суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного права; об'єктивна сторона — наявність шкоди, протиправна поведінка та причинний зв'язок між протиправною поведінкою (бездіяльністю) правопорушника і шкодою, що настала; суб'єкт — учасники правовідносин; суб'єктивна сторона — вина (провина).

Протиправність поведінки, тобто порушення відповідними діями або бездіяльністю норм права, розглядається як абсолютно необхідна ознака будь-якого порушення, що призводить до цивільно-правової відповідальності [2, 172].

Цілком очевидно, що особа, яка допустила порушення суб'єктивного цивільного права, може нести відповідальність лише за наслідки, заподіяні саме цим порушенням, тобто однією з умов відповідальності є наявність причинного зв'язку між порушенням і негативними наслідками, що настали. Причому,

як відзначає М. І. Брагинський, «встановлення причинного зв'язку має правове значення, а сам причинний зв'язок набуває характеру необхідної умови договірної відповідальності лише тоді, коли йдеться про відшкодування збитків» [3, 575].

Як загальне правило, необхідною умовою для притягнення сторони до відповідальності за порушення договірної зобов'язання є провина.

Слід зазначити, що в сучасній юридичній літературі практично відсутній теоретичний аналіз провини як умови цивільно-правової відповідальності. А доктрина цивільного права використовує визначення провини за аналогією з кримінальним правом, формулюючи поняття провини як гіпотетичне психічне відношення правопорушника до своїх дій і їх наслідків [4, 498].

Аналіз всіх норм ЦК, що передбачають положення про відповідальність за невиконання або неналежного виконання зобов'язань і встановлюють заходи відповідальності, що підлягають застосуванню за різні порушення конкретних видів зобов'язань, дозволяє зробити висновок про те, що українське цивільне право, а відповідно і авторське, виходить з наявності двох форм провини: умисел та необережності. Стаття 1193 ЦК України виділяє поняття грубої необережності і ступеня провини правопорушника. Частина 1 ст. 1167 ЦК України передбачає наявність провини як необхідної підстави для відповідальності.

Як вже наголошувалося, норми цивільного права безпосередньо розповсюджуються на авторські відносини. У питаннях відповідальності за порушення зобов'язань законодавець як раніше, так і нині дотримується правила, що у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником він зобов'язаний відшкодувати кредиторів заподіяні цим збитки. Для притягнення боржника до цивільно-правової відповідальності у формі відшкодування збитків необхідно, щоб ці збитки виникли [5, 278].

Відповідно до ст. 21 ЦК, особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Якщо особа, що порушила право, одержала завдяки цьому доходи, то розмір збитків, які відшкодовуються потерпілій особі у зв'язку з неодержанням нею доходів, не може бути меншим від тих доходів, що їх одержав порушник права.

Що ж до визначення розміру збитків, то тут застосовуються правила про співвідношення збитків і неустойки, про відповідальність за невиконання грошового зобов'язання, про провину боржника, про провину кредитора та ін.

Відповідно до п. 2–4 ст. 623 чинного ЦК розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання, доказується кредитором. Якщо інше не передбачено законом, іншими нормативно-правовими актами або договором, під час визначення збитків беруться до уваги ринкові ціни, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора, у місці, де зобов'язання має бути виконане, а якщо вимога не була задоволена добровільно, — у день вчинення позову. Суд може задовольнити вимогу щодо відшкодування збитків, беручи до уваги ринкові ціни, що існували на день ухвалення рішення. Під час визна-

чення неoderжаних доходів (упущеної вигоди) враховуються вжиті кредито-ром заходи для їх одержання і здійснені з цією метою приготування.

Відповідно до ст. 432 Цивільного кодексу України кожна особа має право звернутись за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 кодексу, якою передбачено загальні способи захисту цивільних прав, що можуть бути застосовані судом.

Особливістю відповідальності за порушення авторських прав є можливість автора відповідно до ч. 1 ст. 51 Закону обирати способи захисту своїх авторських прав.

Спеціальні способи захисту авторських прав передбачені ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У випадку подання уповноваженою особою позову про виплату компенсації згідно з п. «г» ч. 2 ст. 52 Закону суд має право постановити рішення чи ухвалу про виплату компенсації у розмірі від 10 до 50 тис. мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу. Розмір компенсації, що визначається судом при порушенні авторського права і (або) суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу, не обов'язково має точно відповідати розмірові шкоди, що була завдана, проте повинен співвідноситися з нею певним чином, оскільки особливою функцією цивільно-правової відповідальності є відшкодування майнових витрат, завданих правопорушенням [6].

Як зазначено в абз. 2 п. 33 Рекомендацій Президії ВГСУ від 10 червня 2004 р. № 04-5/1107 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з захистом прав інтелектуальної власності» як впливає зі змісту даної норми та підтверджується судовою практикою, при вирішенні таких справ компенсація підлягає виплаті у разі доведення факту порушення майнових прав суб'єкта авторського права, а не розміру заподіяних збитків. Таким чином, для задоволення вимоги про виплату компенсації достатньо наявності доказів вчинення особою дій, які визнаються порушенням авторського права [7].

Крім відшкодування збитків, цивільно-правова відповідальність, яка настає за невиконання чи неналежне виконання договору, передбачає сплату неустойки (штрафу, пені). Законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли: допускається стягнення тільки штрафних санкцій; збитки можуть бути стягнуті у повній сумі понад штрафні санкції; за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції. Нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Згідно з ч. 2 ст. 551 ЦК України, якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства. Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі.

Тобто відповідно до вимог чинного законодавства сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати

свої відносини на власний розсуд, тому встановлена сторонами у договорі відповідальність за прострочення виконання зобов'язання у більшому розмірі не суперечить матеріальному праву України та відповідно не тягне за собою правових наслідків у вигляді визнання угоди недійсною.

Основною метою відповідальності за ліцензійним договором є відновлення порушених прав і законних інтересів потерпілої сторони за рахунок порушника.

На нашу думку, для більш повного розкриття питання договірної відповідальності сторін ліцензійного договору необхідно розглянути відповідальність автора та відповідальність набувача прав за договором (ліцензіата).

Особливістю відповідальності за порушення ліцензійного договору є те, що відповідальність автора, з одного боку, і відповідальність користувача, з іншого, не збігаються ні за підставами, ні за обсягом.

У відповідності до чинного законодавства відповідальність автора за порушення обов'язків за договором може виражатися у поверненні отриманого ним гонорару, в односторонньому розірванні укладеного з ним договору, в покладенні на нього обов'язків по відшкодуванню збитків, яких зазнав користувач, а також у виплаті ним неустойки. Умови реалізації вказаних вище санкцій визначаються самими сторонами у ліцензійному договорі.

Покладання на автора обов'язку повернути отриману за договором авторську винагороду можна вважати мірою відповідальності, оскільки її суть виражається ознакою несприятливості передбачених санкцією правової норми наслідків для правопорушника, а це у свою чергу дозволяє впливати на відповідні інтереси порушника з метою спонуки його до правомірної поведінки [8, 144].

Згідно з іншою точкою зору, обов'язок повернення автором отриманої за договором винагороди не може розглядатися як відповідальність, бо вона не виходить за рамки власного змісту порушених правовідносин і виступає як оборотна сторона невиконання або неналежного виконання автором прийнятого на себе за договором обов'язку.

Залежно від того, що записано у договорі, передбачені у ньому санкції можуть реалізовуватися або самостійно, або лише при одночасному розірванні договору, якщо, однак, ці і деякі інші питання у ліцензійному договорі не вирішені або вирішені недостатньо визначено, необхідно користуватися загальними положеннями цивільного законодавства. Зокрема, до їх числа можна віднести такі загальні умови.

Перш за все має бути встановлена вина автора у порушенні договірних зобов'язань. У відповідності до загального правила відсутність вини доводиться особою, що порушила зобов'язання. Іншими словами, автор, який допустив порушення зобов'язань за договором, визнається винним до тих пір, поки не доведе свою невинність.

Для застосування до автора такого заходу відповідальності, як відшкодування збитків, має бути доведений факт їх застосування і обґрунтування їх розміру. Доведення цих обставин покладається на ліцензіата. Збитки ліцензіата можуть виражатися у зазначених ним витратах, наприклад, пов'язаних

з підготовкою твору до опублікування, у втраті або пошкодженні його майна, наприклад зникненні переданих авторові матеріалів, і, нарешті, у неотриманих прибутках, на які розраховував ліцензіат, якщо б автор не порушив своїх обов'язків.

Умовою покладення на автора обов'язку по відшкодуванню збитків є наявність причинного зв'язку між порушеними автором умовами договору і наслідками, що сталися. Обґрунтування даного зв'язку також є обов'язком ліцензіата.

Нарешті, реалізація будь-яких передбачених договором або законом санкцій знаходиться у прямій залежності від наявності у діях автора ознаки протиправності. Іншими словами, основою для застосування санкцій може слугувати лише невиконання або неналежне виконання автором обов'язків, які на нього покладені.

На відміну від раніше діючого законодавства, яке хоч якось конкретизувало випадки відповідальності сторін, Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить тільки одну статтю про відповідальність за авторським договором (ст. 34). Так, п. 1 ст. 34 Закону встановлює, що сторона, яка не виконала або неналежним чином виконала зобов'язання за авторським договором, зобов'язана відшкодувати збитки, заподіяні іншій стороні, включаючи упущену вигоду.

Оскільки закон є частиною цивільного законодавства, тлумачення понять збитків, упущеної вигоди і правил їх відшкодування можна знайти у ЦК України.

Звідси очевидно, що зобов'язання з авторських договорів не віднесені до тих зобов'язань, розмір відповідальності по яких обмежений.

Разом з тим, виходячи із загальних норм ЦК, слід зазначити, що в конкретному авторському договорі сторони можуть обмежити розмір відповідальності.

Спираючись на існуючу практику і досвід попереднього законодавства, можна виділити ряд найбільш типових порушень авторами своїх обов'язків за договором. До них належать: 1) прострочення автором надання твору; 2) відмова автора про внесення виправлень до твору, запропонованих йому в порядку і межах, встановлених договором; 3) передача твору для використання третім особам без згоди контрагента.

Прострочкою вважається не тільки затримка надання твору до початку встановленого договором строку, але і несвоєчасна здача роботи після доробки, якщо тільки сторонами був обговорений конкретний строк внесення у твір виправлень і доповнень. Як ненадання твору повинна розцінюватися його здача у недооформленому або некомплектному вигляді. До таких же наслідків може призвести недотримання порядку передачі твору, якщо такий порядок чітко обговорений нормативним актом або договором. В данному випадку згідно з ч. 2 ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор зобов'язаний відшкодувати реальний збиток, включаючи упущену вигоду. Наприклад, по одній зі справ, що виникла на ґрунті несвоєчасного надання твору, було встановлено, що автор передав в обумовлений строк рукопис рецензенту. Оскільки видавництво таких вказівок не надавало, а договір чітко

обговорював порядок здачі твору завідувачу редакції, суд визнав, що автор простроочив виконання обов'язку за договором.

Формулювання ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права» мало що дає особам, які вступають у договірні відносини, що будуються в даний час за принципом свободи, коли сторони самі погоджують умови, в рамках яких вони взаємодіятимуть, а також зобов'язання, які приймає на себе кожна з них. При такому підході забезпечується рівноправність сторін договору, бо їм надана можливість вільного волевиявлення. І судячи з усього, саме свобода волевиявлення є субстратом виникнення абсурдних ситуацій: у авторських договорах, що укладаються нині, можна зустріти парадоксальні записи на зразок того, що відповідальність за авторським договором настає у разі непереборної сили. За доцільне вважаємо, що слід включити в авторське законодавство диспозитивну норму про зобов'язання, що визначає умови взаємодії сторін для уникнення подібних непорозумінь.

Вимога про розірвання договору, повернення авансу і застосування інших санкцій може бути заявлена автором при виконанні ним замовленої роботи у невідповідності до умов договору або при недобросовісному виконанні. В цьому випадку мова йде про дві, хоча й і тісно взаємопов'язані, але повністю самостійні основи для притягнення автора до відповідальності. З одного боку, такою основою може бути відхилення автора від умов укладеного договору.

Відповідно до практики, яка склалася, даний випадок охоплює собою порушення не будь-яких умов договору, а лише умов, що стосуються його об'єкта. Іншими словами, мається на увазі невідповідність жанру, призначення, теми, обсягу і інших параметрів твору, обумовленому договором твору.

З другого боку, основою для розірвання договору, також пов'язаною з недоліками його об'єкта, може слугувати недоброякісність твору, якщо він є результатом недобросовісного підходу автора до його створення. Поняття недобросовісності в цьому випадку не збігається з поняттям вини. Мова йде не просто про вину автора, який створив неякісний твір, а про те, що в процесі його створення автором навмисно здійснені неправомірні дії або, у крайньому випадку, ним допущена груба необережність.

Розриваючи договір через недобросовісність автора, організація-замовник повинна довести дану обставину. В авторському праві діє презумпція добросовісності автора, яка має бути спростована організацією шляхом приведення конкретних доказів його неправомірних дій. Якщо замовник не доведе недобросовісності автора, то слід вважати, що останнього спіткала творча невдача. В цьому випадку твір також може бути відкинтий замовником через його непридатність, і договір з автором на цій основі має бути розірваний.

Вище відзначалось, що одним з обов'язків автора за ліцензійним договором є врахування зауважень ліцензіата по відношенню до наданого твору, зроблених у межах умов договору. За загальним правилом такі зауваження можуть робитися протягом строку, встановленого для розгляду твору. Автору має бути в письмовій формі вказано на конкретні недоліки твору, які необхідно усунути. При цьому вимоги ліцензіата не можуть виходити за межі умов дого-

вору і заявлятися більше разів, ніж це обговорено у договорі. Нарешті, сторонами має бути узгоджений точний строк усунення недоліків, який є розумним і достатнім. Лише в цьому випадку, якщо були витримані всі ці умови, але автор відмовляється вносити до твору будь-які зміни або доповнення, до автора можуть бути застосовані передбачені договором санкції.

Укладаючи ліцензійний договір, автор приймає на себе обов'язок не передавати право на використання твору третім особам протягом всього строку дії договору без попереднього письмового дозволу ліцензіата. Порухення ним даного обов'язку дає користувачеві право розірвати договір, стягнути виплачену авторові винагороду і застосувати інші санкції, передбачені договором.

Наведена основа відповідальності автора охоплює собою, як правило, лише передачу прав на використання твору таким же способом, який передбачений укладеним автором договором. Тому, наприклад, якщо автор, пов'язаний ліцензійним договором, передасть будь-кому права на публічне виконання твору, це не буде вважатися порушенням договору.

Розглянуті вище порушення авторських обов'язків за договором є найбільш типовими і серйозними порушеннями, які тягнуть застосування передбачених договором або законом санкцій.

Література

1. Скордамалья В. Право інтелектуальної власності ЄС / В. Скордамалья. К.: ІМВ КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2005. — 244 с.
2. Грибанов В. П. Гражданское право / В. П. Грибанов; под ред. Е. А. Суханова. — М.: ВЕК, 1993.
3. Брагинский М. И. Договорное право / М. И. Брагинский. — М., 1997.
4. Гражданское право: учебник. Ч. 1 / под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. — М., 1996.
5. Харитонов С. О. Цивільні правовідносини: навч. посіб. / С. О. Харитонов, О. І. Харитопова. — К.: Істина, 2008. — 304 с.
6. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти авторського права і суміжних прав // ОГЛЯДОВИЙ ЛИСТ. — 2007. — 22 січ., № 01-8/25.
7. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з захистом прав інтелектуальної власності: рекомендації Президії ВСУ від 10 черв. 2004 р. № 04-5/1107.
8. Клык П. Л. Охрана интересов сторон по авторскому договору / П. Л. Клык. — Краснодар: 1987.

Анотація

Кирилюк А. В. Відповідальність за майнову шкоду, заподіяну невиконанням умов ліцензійного договору. Стаття.

Стаття присвячена правовому регулюванню відповідальності за майнову шкоду, заподіяну невиконанням умов ліцензійного договору. Перш за все, заслуговує на увагу питання про посилення відповідальності за порушення авторських прав. Приймаючи нові закони про авторське право, законодавці повинні передбачати нові, більш суворі покарання за порушення авторських прав або вносити зміни до чинних законів з метою встановлення більш жорстких санкцій.

Ключові слова: відповідальність, ліцензійний договір, майнова шкода, збитки, правопорушення, авторські права, випа.

Анотация

Кирилюк А. В. Ответственность за имущественный вред, причиненный невыполнением условий лицензионного договора. Статья.

Статья посвящена правовому регулированию ответственности за имущественный вред, причиненный невыполнением условий лицензионного договора. Прежде всего заслуживает внима-

ния вопрос об усилении ответственности за нарушение авторских прав. Принимая новые законы об авторском праве, законодатели должны предусматривать новые, более суровые наказания за нарушение авторских прав или вносить изменения в действующие законы с целью установления более жестких санкций.

Ключевые слова: ответственность, лицензионный договор, имущественный вред, убытки, правонарушение, авторские права, вина.

Summary

Kirilyuk A. Responsibility for Property Damage Caused by Non-Fulfillment of Conditions of the Licens Agreement. — Article.

The article is devoted the legal adjusting of responsibility for property harm caused by non-fulfillment of conditions of the licens agreement. Foremost, deserves attention of question about strengthening of responsibility for violation of copyrights. Passing new acts about a copyright, legislators must foresee new, more severe punishments for violation of copyrights, or to make alteration in laws in force with the purpose of establishment of more hard approvals.

Keywords: responsibility, licence contract, property harm, losses, offences, copyrights, wines.

УДК 347.232

Н. В. Воронина

ПІДСТАВИ ТА СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Актуальність теми зумовлена тим, що одним із найважливіших питань інституту права власності є підстави та способи виникнення (набуття) права власності. Інститут набуття права власності постійно розвивається. І це не дивно. Адже важливо закріпити не тільки можливість придбання права власності, але й способи й підстави, за яких таке набуття буде законним.

Подальший розвиток інституту власності диктується потребами суспільства, цивільного обороту й тому вимагає всебічної розробки теоретичних і практичних питань, зв'язаних, зокрема, із набуттям права власності.

Питання набуття права власності у різні часи розглядалися багатьма вченими, наприклад М. Г. Масевичем [1, 8; 2, 173–191], М. М. Попович [3, 22], Л. В. Санніковою [4, 30], В. І. Сафроновим [5, 196–199], І. В. Спасибо-Фатесвою [6, 72–75], Б. В. Черепахіним [7, 3–31], О. Яворською [8] та ін.

Ціллю цієї статті є визначення співвідношення понять «спосіб набуття права власності» та «підстави набуття права власності».

Як і будь-яке суб'єктивне цивільне право, право власності може виникати за наявності певного юридичного факту або сукупності певних юридичних фактів, зазначених у ЦК України (глава 24). Цивільне законодавство містить великий перелік способів набуття особою права на речі. Способи ці за своєю природою являють собою різні юридичні факти, наявність яких, поряд із вказівкою на таку можливість у законі, зв'язується з виникненням в особи суб'єктивного права власності на конкретну річ.

При цьому ЦК України не містить систематизації підстав виникнення права власності.